

Utdrag ur Perry Anderson, *Om den västerländska marxismen*, Arkiv 1984 (s. 215-220)

Perry Anderson

Om maoismens misslyckande i "väst"

Misskrediteringen av Chrusjtjovs sovjetiska reformmodell skapade de förutsättningar under vilka Maos lansering av en officiellt utropad "kulturrevolution" i Kina kom att ses som en överlägsen form av brytning med den stalinistiska industrialiseringens och byråkratiseringens institutionella arv – historiskt sett mer avancerad eftersom den i varje avseende var radikalare. Internationellt angrep den kinesiska utrikespolitiken den diplomatiska maskopin med de imperialistiska makterna och krävde en aktiv solidaritet med tredje världens förtryckta folk. Inrikes betonades spontana massaktioner underifrån mot byråkratiska privilegier, på bekostnad av ökat utrymme för marknadskrafterna. De sociala jämlikhetssträvandena hyllades på alla nivåer. Bortom själva klassdelningen tillkännagav kulturrevolutionen som sitt mål ett överskridande av uppdelningen mellan intellektuellt och manuellt arbete liksom den urgamla uppdelningen mellan land och stad. Allt detta skulle förverkligas genom en direkt folklig förvaltning i Pariskommunens anda och den yngre generationens frisläppta energi och entusiasm. Dragningskraften hos detta ideologiska program var mycket stor i väst, där man från andra änden av världen tyckte sig höra ekon av frågor som fientlighet mot teknokratisk konsumtionsideologi, utbildningshierarki och parasitär överindustrialisering. I Europa var Althusser den mest framstående och inflytelserika marxistiska tänkare som fäste stora förhoppningar om en demokratisk kommunism vid Maos kinesiska projekt. Hans italienska brevpartner och medarbetare Macciocchi blev författare till en av de mest oreserverade panegyrikerna.¹ Men vågen av sympati och beundran för kulturrevolutionen förde samman ett mycket brett spektrum av socialistiska intellektuella, för att nu inte nämna revolterande studenter. Den påverkade i skiftande grad och på olika sätt Dutschke och Enzensberger i Tyskland, Poulantzas, Glucksmann och Kristeva i Frankrike, Rossanda och Arrighi i Italien, Sweezy och Magdoff i USA, Robinson och Caldwell i Storbritannien.

Det verkliga innehållet i och inriktningen på den maoistiska utvecklingen i Kina visade sig dock ligga mycket långt från de idealbilder som fick sådan spridning utomlands. Redan i början av sjuttioalet fick kraften i den ohämmade kampanjen mot Sovjet – till en början begriplig nog men efter hand alltmer obalanserad och hysterisk – den kinesiska staten till en allt tätare omfamning med Förenta staternas regering och ett alltmer uttalat övergivande av stöd åt och solidaritet med tredje världens nationella befrielseörelser, i utbyte mot vänskap med tre kontinenters mest brutala och reaktionära regimer, från Chile till Zaire, från Iran till Sudan. Vad inrikespolitiken beträffade blev det allt klarare att kulturrevolutionen inte bara manipulerades av just den byråkratiska topp som den inledningsvis till synes riktade sig mot, utan också i praktiken var något som låg mycket långt från sina uttalade mål: en väldig utrensning i parti- och statsapparater med ett högt pris i form av politisk repression och miljontals offer, en ekonomisk stagnation i takt med det stigande befolkningstrycket och en ideologisk obskurantism när kulturens och utbildningens alla områden gick tillbaka under den irrationella maokult som till och med överträffade kulten av Stalin. Slutresultatet blev långt värre än för den föregående chrusjtjovismen. Det folkliga fördömandet av kulturrevolutionen efter Maos död var överväldigande, ja, reaktionen mot den kom snart att i många av sina pragmatiska drag, på en gång liberala och cyniska, likna just den chrusjtjovska reformismen.

Denna dystra kurva fick ofrånkomligen stor inverkan på den västmarxism som på långt avstånd

¹ MArie-Antonietta Macciocchio, *Daily Life in Revolutionary China*, New York 1972

följde den. Den kom dock att förstärkas genom en andra viktig upplevelse under dessa år. Kulturrevolutionen och dess följdverkningar hade fullbordat den östliga schismen inom den sovjetdominerade internationella kommuniströrelsen. Eurokommunismens uppkomst ett årtionde senare åstadkom en motsvarande västlig schism. Också dess utgångspunkt var en kritik av det stalinistiska arvet i Sovjetunionen och de stelnade utsikterna till inrikes reformer i Sovjet och Östeuropa. Men medan maoismen primärt hade reagerat mot chrusjtjovismen var eurokommunismen – kronologiskt senare och till sin inriktning annorlunda – en reaktion på dennas begravning under den brezjnevitiska konsolideringens sextio- och sjuttioal. Dess egentliga startpunkt var invasionen i Tjeckoslovakien, en sovjetisk aktion som för första gången fördömdes nästan enstämmigt av de västeuropeiska kommunistpartierna. Det eurokommunistiska alternativet till den ryska modellen, sådant det utkristalliserades mot mitten av sjuttioalet, lade central vikt vid behovet av att under varje tänkbar västlig socialism bibehålla hela den skala av medborgerliga rättigheter som är karaktäristisk för en kapitalistisk demokrati. En ny politisk ordning skulle befästa både personliga fri- och rättigheter och flerpartisystem, bibehålla de parlamentariska institutionerna och avvisa alla plötsliga eller våldsamma brytningar med det privata ägandet till produktionsmedlen. Det var med andra ord fråga om en fredlig, gradvis, konstitutionell väg till socialismen, helt motsatt modellen hos oktoberrevolutionen och den bolsjevikregim som hade framgått ur denna.

Att dessa förslag hade stor dragningskraft på många överlevande eller arvtagare inom västmarxismen var förståeligt. Att ledningarna för västvärldens stora kommunistiska partier, framför allt de italienska, franska och spanska, intog eurokommunistiska ståndpunkter kunde ses som ett försenat officiellt accepterande av det kätterska intresse för socialistisk demokrati som hade underbyggt så mycket av västmarxismen ända från början – deras kritik av den sovjetiska modellen anslöt sig äntligen till den som fyrtio år tidigare hade skisserats av Korsch och Gramsci. Det var två omständigheter som bidrog till att ge det eurokommunistiska perspektivet särskilt stor anslutning från marxistiska intellektuella. Trots de stora innehållsmässiga olikheterna mellan de båda utbrytningarna maoism och eurokommunism, som ju på många sätt stod för diametralt motsatta ideologier, hade de en gemensam, negativ utgångspunkt i Sovjet. Vid mitten av sjuttioalet hade den kinesiska propagandan blivit våldsamt antisovjetiskt fixerad. Kina själv hade vid det laget förlorat mycket av sin glans utomlands, men den rysskräck som det spritt inom vida västeuropeiska kretsar som fallit under maoistiskt inflytande levde kvar. I vissa fall blev resultatet helt enkelt en snabb övergång till en konventionell, ren antikommunism – det var den väg som de franska nya filosoferna följde. Vanligare var dock en utveckling från maoism till eurokommunism, förmedlad genom bådads våldsamma förkastande av den sovjetiska utvecklingen. Denna rörelse var särskilt markant i Frankrike – Althusser stod som ett exempel för den, trots sina ursprungliga betänkligheter mot att det franska kommunistpartiet gjorde sig av med formeln ”proletariatets diktatur”. En långt viktigare faktor bakom den allmänna uppslutningen kring eurokommunismen var dock den politiska situationen i själva Sydeuropa. När man hunnit halvvägs in i sjuttioalet föreföll hela regionen mogen för folkliga framsteg och social förändring. I Frankrike höll högern, efter nästan två årtionden av oavbrutet styre, på att försjunka i vanrykte och splittring. I Italien skapade kristdemokraternas korruption och inkompetens ännu mer omfattande protester och väljarstöd åt kommunistpartiet. I Spanien, Portugal och Grekland höll fascist- och militärdiktaturena på att uttömma sina krafter. I dessa länder var de legala eller underjordiska kommunistpartierna fortfarande den starkaste organisatoriska kraften inom arbetarklassen. Utsikterna till ett historiskt genombrott, ut över välfärds kapitalismens sociala dödläge i Nordeuropa, tycktes verkliga när väljarnas förväntningar på koalitionsregeringar mellan vänsterpartierna sammanföll med den ideologiska omvändning till en specifikt västlig pluralism som eurokommunismen förkunnade. Inte sedan Befrielsens slutfas kan det sägas ha funnits så starka

folkliga förhoppningar uppbyggda inom breda arbetarskikt och bland intellektuella.

Men resultatet blev lika nedslående överallt. Ett efter ett, fast på olika sätt, försummade de stora kommunistpartierna sina möjligheter. Det italienska partiet förspilde sina krafter i en fruktlös strävan efter rollen som underordnad partner till den italienska borgarklassens viktigaste organisation, det kristdemokratiska partiet, vilket desillusionerade anhängarna utan att man vann den eftertraktade positionen. Det franska partiet var misstänksamt mot *sin* partner, socialdemokraterna, och spräckte vänsterunionen medan man fortfarande var en stark organisation, vilket utlöste misslyckandet i 1978 års val. Ändå gick man tre år senare, nu försvagade och underordnade, in i en regering med samma socialdemokrati. Det portugisiska partiet, som var ensamt om att tillbakavisa eurokommunismen, försökte utan framgång att gripa makten i en byråkratisk kupp och gjorde därmed slut på den portugisiska revolutionen. Det spanska partiet som varit den centrala kraften i det underjordiska motståndet mot Francoregimen slöt upp bakom den från Franco ärvda kungamakten, men bara för att finna sig marginaliserat och överflyglat av ett socialistparti som varit fullständigt overksam under diktaturen. Dessa kumulativa misslyckanden var ett demoraliserande slag mot alla som hade sett fram mot en ny gryning för den europeiska arbetarrörelsen i och med att den gamla ordningen gick hädan i Sydeuropa. Det var här som "marxismens kris" hade sitt ursprung och sin innebörd. De faktorer som verkligen bestämde den hade mycket lite att göra med begreppets uttalade teman. Det som framkallade den var i princip en *dubbel besvikelse*: med först det kinesiska och sedan det västeuropeiska alternativet till det centrala nittonhundratalsexemplet på efterrevolutionär utveckling, det sovjetiska. Båda alternativen hade framställt sig som historiskt *nya* lösningar med förmåga att övervinna den sovjetiska historiens dilemman och undvika dess katastrofer, men resultatet blev i båda fallen att man hamnade i välkända återvändsgränder. Maoismen visade sig utmynna i något som knappast var något mer än en barbarisk, orientalisk chrusjtjovism medan eurokommunismen förföll till vad som alltmer liknade en andra klassens variant av den västerländska socialdemokratin, försagd och undergiven i sitt förhållande till den från Andra internationalen härstammande huvudtraditionen.